

ขิงจู้ (苍术)

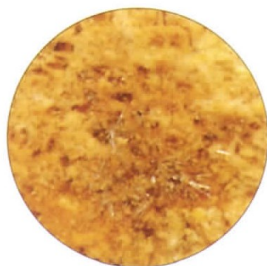
ภญ. สินีพร ดอนนาปี สถาบันการแพทย์ไทย-จีน

ลำต้นใต้ดินแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Atractylodes lancea* (Thunb.) DC. (เหมาขิงจู้ ชื่อไทย โกรฐเขมา¹) หรือ *A. chinensis* (DC.) Koidz. (เป่ยขิงจู้) วงศ์ Asteraceae^{2,3} เก็บเกี่ยวในฤดูใบไม้ผลิ หรือฤดูใบไม้ร่วง นำดินและทรายออก ตากแดดให้แห้งแล้วจึงแยกเอารากฝอยออก⁴

วัตถุดิบสมุนไพรเหมาขิงจู้มีลักษณะเด่น คือ ลักษณะเป็นก้อนคล้ายไข่มุกเรียงกันเป็นรูปทรงกระบอก ไม่เป็นระเบียบ ผิวนอกมีสีน้ำตาลอมเทา เนื้อแน่นแข็ง แตกหักง่าย ภาคตัดขวางเรียบ มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว รสหวาน ขม เผ็ด โดยจากประสบการณ์ดั้งเดิม วัตถุดิบสมุนไพรที่ดี ต้องใหญ่ เนื้อแน่นแข็ง ภาคตัดขวางต้องมีจุดน้ำมันสีแดงชาดมาก กลิ่นหอมฉุน⁵

ภาพที่ 1 วัตถุดิบสมุนไพรเหมาขิงจู้ *Atractylodes lancea* (Thunb.) DC.⁵

ฉี่ซวง : เรียกอีกอย่างว่า ไปเหมา (ขนสีขาว) หมายถึง ขิงจู้ที่หัก ออกวางเมื่อทิ้งไว้นานๆ จะเกิดเป็นเป็นผลึกสีขาวลักษณะคล้าย เหม้ (จากสารประกอบของ hinesol และ β -Eudesmol) โดย หากมีสิ่งนี้เกิดขึ้นจะถือว่าวัตถุดิบสมุนไพรมีคุณภาพดี

ภาพที่ 2 ภาคตัดขวางวัตถุดิบสมุนไพรเหมาขิงจู้ *A. lancea* (Thunb.) DC.⁵

ลักษณะเป็นปุ่มหรือกลุ่มก้อนรวมกันเป็นรูปทรงระบอบ ผิวภายนอกสีน้ำตาลอมดำ เนื้อค่อนข้างหวม กลิ่นอ่อนๆ รสเผ็ด ขม

ภาพที่ 3 วัตถุดิบสมุนไพรเปยชังจู *A. chinensis* (DC.) Koidz.⁵

โดยความแตกต่างระหว่างเหมาชังจูกับเปยชังจู ดังแสดงในตารางที่ 1 ทั้งนี้จากประสบการณ์ดั้งเดิมจะถือว่าเหมาชังจูมีคุณภาพดีกว่าเปยชังจู⁵

ตารางที่ 1 ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างเหมาชังจูกับเปยชังจู⁵

หัวข้อ	เหมาชังจู	เปยชังจู
รูปร่าง	ลักษณะเป็นก้อนคล้ายไข่มุกเรียงกันเป็นรูปทรงระบอบไม่เป็นระเบียบ	ลักษณะเป็นปุ่มหรือกลุ่มก้อนรวมกันเป็นรูปทรงระบอบ
ผิวภายนอก	น้ำตาลอมเทา	น้ำตาลอมดำ ถ้าเอาผิวภายนอกออกจะมีสีน้ำตาลอมเหลือง
ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง	1 - 2 cm	1 - 4 cm
ลักษณะเนื้อและกลิ่น	เนื้อแน่น มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว	เนื้อหวม มีกลิ่นหอมอ่อนๆ

ในเชิงพาณิชย์มีการแบ่งเกรดวัตถุดิบสมุนไพรชังจู ดังนี้

1. เหมาชังจู แบ่งเป็น 2 ระดับ คือสมุนไพรระดับดีและสมุนไพรระดับทั่วไป
ระดับดี ไม่มีฐานของลำต้นหรือเศษๆ หลงเหลืออยู่ และใน 500 g จะต้องมีเหมาชังจู ≤ 70 ชิ้น
ระดับทั่วไป อาจพบฐานของลำต้นหรือเศษๆ หลงเหลืออยู่ และไม่กำหนดขนาด
2. เปยชังจู แบ่งเป็น 2 ระดับ คือสมุนไพรระดับดีและสมุนไพรระดับทั่วไป
ระดับดี ไม่มีฐานของลำต้นหรือเศษๆ หลงเหลืออยู่ และใน 500 g จะต้องมีเหมาชังจู ≤ 40 ชิ้น
ระดับทั่วไป อาจพบฐานของลำต้นหรือเศษๆ หลงเหลืออยู่ และไม่กำหนดขนาด

ทั้งนี้ทุกระดับต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลงของสี ไม่มีน้ำมันเยิ้ม ไม่มีการกัดกินของแมลง ไม่มีราขึ้น และให้มีสิ่งแปลกปลอมอื่นๆ ได้ไม่เกิน 3%

การเตรียมตัวยาพร้อมใช้ (อินเพียน)^{7,8}

1. **ซังจู้** (ซังจู้เพียนหรือซังจู้แผ่น) นำวัตถุดิบสมุนไพรซังจู้มาเอาสิ่งแปลกปลอมต่างๆ ออก นำไปแช่น้ำล้างให้สะอาด ปิดใส่ภาชนะวางให้น้ำซึมเข้าด้านในจนนิ่ม ตัดเป็นแผ่นหนา แล้วนำไปทำให้แห้ง ร้อนส่วนที่เป็นเศษๆ ออก โดยตัวยาจะมีรสเผ็ด ขม ฤทธิ์อุ่น และมีฤทธิ์ทำให้แห้ง จึงมักใช้ขับความชื้น ขับเหงื่อเป็นหลัก
2. **จื่อซังจู้** (ซังจู้ผัดน้ำข้าวข้าว) นำซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วแช่ในน้ำข้าวข้าวไว้สักครู่ นำออกมาใส่ในกระทะ ใช้ไฟอ่อนผัดจนแห้ง นำออกมาวางไว้ให้เย็น
3. **เฉ่าซังจู้** (ซังจู้ผัด) นำซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วใส่ในกระทะ ผัดด้วยไฟอ่อนๆ จนกระทั่งผิวด้านนอกมีสีเหลืองเล็กน้อย นำออกมาวางไว้ให้เย็น
4. **ฝูเฉ่าซังจู้** (ซังจู้ผัดรำข้าวสาลี) นำรำข้าวสาลีใส่ในกระทะที่ร้อนให้ความร้อนจนกระทั่งมีควันขึ้นมาจึงใส่ซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วลงไปผัด ผัดเรื่อยๆ ด้วยไฟกลาง จนกระทั่งผิวด้านนอกกลายเป็นสีเหลืองเข้ม แล้วนำออกมา ร้อนส่วนที่เป็นรำข้าวสาลีออก วางไว้ให้เย็น (ซังจู้เพียน 100 kg ใช้รำข้าวสาลี 10 kg) ฝูเฉ่าซังจู้จะทำให้ฤทธิ์ทำให้ความชื้นแห้ง สุขุมลง กลิ่นหอมมากขึ้น เพิ่มฤทธิ์บำรุงม้ามและขับความชื้น
5. **ถูเฉ่าซังจู้** (ซังจู้ผัดดิน) นำผงดิน (ดินที่อยู่ในเตาไฟเป็นระยะเวลาานานมาก มักมีฤทธิ์เป็นต่างอ่อนๆ) ใส่ในกระทะ นำซังจู้เพียนที่สะอาดใส่ลงไป ผัดด้วยไฟอ่อนจนกระทั่งได้กลิ่นหอมของซังจู้ นำออกมา ร้อนเอาผงดินออก วางไว้ให้เย็น (ซังจู้เพียน 100 kg ใช้ผงดิน 30 kg)
6. **เหยียนซังจู้** (ซังจู้ผัดน้ำเกลือ) นำซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วใส่ในกระทะ ใช้ไฟแรงผัดจนกระทั่งผิวภายนอกมีสีดำไหม้ พ่นน้ำเกลือลงไป ผัดต่อจนแห้ง นำออกมาวางไว้ให้เย็น (ซังจู้เพียน 100 kg ใช้เกลือ 5 kg)
7. **เจียวซังจู้** (ซังจู้ผัดไหม้) นำซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วใส่ในกระทะที่ร้อน ใช้ไฟกลางผัดจนกระทั่งมีสีน้ำตาลไหม้ จึงพ่นน้ำสะอาดลงไปเล็กน้อย ผัดต่อด้วยไฟอ่อนๆ จนแห้ง นำออกมาวางไว้ให้เย็น ร้อนส่วนที่เป็นเศษๆ ออก เจียวซังจู้จะทำให้รสเผ็ดและฤทธิ์ทำให้ความชื้นแห้งของตัวยาลดลง มักใช้ระงับอาการท้องเสียทำให้ลำไส้แข็งแรงเป็นหลัก
8. **ซังจู้ทัน** (ซังจู้ผัดให้เป็นถ่าน) นำซังจู้เพียนที่สะอาดแล้วใส่ในกระทะ ใช้ไฟแรงผัดจนกระทั่งผิวด้านนอกเป็นสีน้ำตาลดำ พ่นน้ำสะอาดลงไปเล็กน้อย ผัดต่อจนแห้ง นำออกมาวางไว้ให้เย็น

การเก็บรักษา เก็บในภาชนะแห้งปิดสนิท แล้วนำไปวางไว้ในที่แห้ง มีอากาศถ่ายเท ป้องกันเชื้อราและแมลง⁷

ภาพที่ 4 ซังจู้เพียน³

ลักษณะเป็นแผ่นหนา ค่อนข้างกลมหรือรีวยาว ภาคตัดขวางมีสีขาวอมเหลืองหรือสีขาวอมเทา มีจุลินทรีย์มาก บริเวณขอบมีสีน้ำตาลอมเทา

การใช้ยา⁸

ลักษณะและฤทธิ์ของยา ยามีรสเผ็ด ขม ฤทธิ์อุ่น เข้าสู่เส้นลมปราณม้าม กระเพาะอาหาร และตับ
สรรพคุณ ทำให้ความชื้นแห้ง บำรุงม้าม ขจัดลมและความชื้น ทำให้ตาสว่างมองเห็นชัดขึ้น ส่วนมากใช้รักษา
กลุ่มอาการม้ามและกระเพาะอาหารชื้นทำให้อ่อนล้าและง่วงเหงาหาวนอน แนนหน้าอกท้องอืด ไม่ย่อยาก
อาหาร อาเจียน ท้องเสีย กลุ่มอาการเสมหะอินตักค้าง บวมขึ้น กลุ่มอาการภายนอกพร้อมกับความชื้น ปวดหนัก
บริเวณศีรษะและร่างกาย กลุ่มอาการปวดตืดขัดความชื้นเกิน แขนขาปวดเมื่อย ชาลิบ ตาบอดกลางคืน
ขนาดและวิธีใช้ ขนาดยารับประทาน 3 - 9 g เป็นยาต้ม หรือทำเป็นลูกกลอนหรือยาผง
ข้อห้ามใช้และข้อควรระวัง ห้ามใช้ในผู้ที่อ่อนพร่องเกิดความร้อนภายในและผู้ที่ชีพร่องมีเหงื่อออกมาก

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2557. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ; 2557.
2. WFO (2023): *Atractylodes lancea* DC. Published on the Internet; <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-0000129793>. Accessed on: 30 Mar 2023
3. WFO (2023): *Atractylodes chinensis* Koidz. Published on the Internet; <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-0000067605>. Accessed on: 30 Mar 2023
4. Chinese Pharmacopoeia Commission. Pharmacopoeia of the People's Republic of China 2020 Vol.1. Beijing: China Medical Science Press; 2020. (in Chinese)
5. Zhao ZZ and Chen HB, editors. Illustrated Chinese Materia Medica. Fujian; The Straits Publishing & Distributing Group; 2010. (in Chinese)
6. China Association of Chinese Medicine. Commercial grades for Chinese materia medica - ATRACTYLODIS RHIZOMA (T/CACM 1021.56-2018). Published on the Internet; <https://baike.baidu.com/item/中药材商品规格等级—苍术/581171182> Accessed on: 31 Mar 2023 (in Chinese)
7. Gong QF, editor. Science of Processing Chinese Materia Medica. 4th edition. Beijing: China Medical Science Press; 2016. (in Chinese)
8. Nanning University of Traditional Chinese Medicine. Great Dictionary of Chinese Meteria Medica. 2nd edition. Shanghai: Shanghai Scientific & Technical Publishers; 2006. (in Chinese)